

9-HOGE VENEN

Fascinatie Hoge Venen

De Hoge Venen kunnen uitpakken met enkele superlatieven. Met een totale oppervlakte van ca. 4.600 hectare is dit het grootste beschermd natuurreserveaat van België. Het 694 meter hoge Botrange is tevens het hoogste punt van België. Maar de louter metrische waarden zeggen niet zo veel. De Hoge Venen moet je beleven! De hoogveenvlakte komt goed tot zijn recht in alle weeromstandigheden: op mooie dagen zorgt een open blauwe hemel voor een uitgestrekt landschap en een nagenoeg eindeloos vergezicht, terwijl bij slecht weer de hangende, zware wolken een nagenoeg bedreigende sfeer creëren. Deze fascinatie bestond vroeger helemaal niet. In de 19e eeuw sprak men nog in andere superlatieven. Zo werden de Hoge Venen een streek genoemd "waar de bomen zelfs in de zomer nog bevroren". Ook verhalen en legendes van mensen die nooit teruggekeerd zijn uit de Hoge Venen, hebben een mythe gecreëerd die sommige bezoekers van de streek ook vandaag nog een flinke portie angst inboezemt. Vanuit nuchter ecologisch standpunt dwingt het veen een enorm respect af door zijn capaciteit buitengewoon veel regenwater op te slaan.

Soorten veen en hun betekenis - Pijpenstrootje en wilde narcissen geven de seizoenen kleur

De flora van de Hoge Venen wordt gekenmerkt door heideplanten als struikheide en gewone dophei. Deze krijgen gezelschap van andere planten zoals de gevlekte orchis, de klokjesgentiaan, de ronde zonnedauw, bepaalde bessen en wollegrassen. Nadat begrazing verboden werd, gedijen meer en meer struiken, en vooral het pijpenstrootje. Dat geeft de seizoenen in het veen een bijzonder kleurrijke noot: in de herfst een duidelijk herkenbaar roestoranje en in de winter een bleek geel. Houtgewassen met bijzondere kenmerken zoals de warrige zachte berk, bosjes geoorde wilg, uitnodigende wilde lijsterbessen en hier en daar sparren vormen vaak bizarre silhouetten in het veenlandschap. In de lente tussen midden april en midden mei kan de zuidelijke rand van de Hoge Venen uitpakken met enkele schitterende verschijnselen, als de narcissenweiden in het geel staan te stralen, bijvoorbeeld in het Holzwardedal in de gemeente Büllingen. De wilde narcissen zijn de voorbodes van de lente in het veengebied. Met hun puntige donkergroene bladeren stoten ze ook als de grond nog bevroren is onverstoort door naar de zon.

Korhoen en korhaan, de ambassadeurs van het hoogveen

Het korhoen is niet alleen het wapendier van de Hoge Venen, maar staat ook symbool voor de bedreiging van het hoogveen als habitat. Het leefgebied van deze hoendersoort werd maar al te zeer verstoord door turfsteken en drooglegging van veen. In de paartijd geven de korhanen een spectaculair schouwspel ten beste. Al voor zonsopgang nemen ze het op de baltsplaatsen tegen elkaar op om een plek te veroveren bij de hennen die zich daar pas neergestreden hebben. Na de bevruchting trekken de hennen zich terug en beginnen ze te broeden. Hun leven in teruggetrokkenheid wordt vergemakkelijkt door hun uitgesproken camouflagekleur. Deze natuurtaferelen worden echter steeds zeldzamer. In de rest van België ziet men geen korhoenen of korhanen meer. De Hoge Venen zijn hun laatste toevluchtsoord. Aan het feit dat de soort bijna volledig uitgestorven is, hebben ook een jachtverbod in 1966 en hun bescherming in 1985 niets kunnen veranderen. Het stemt echter hoopvol dat er steeds weer bosbewoners opnieuw opduiken die men eigenlijk al afgeschreven had. Zo worden er sinds 2003 opnieuw lynxen en bevers gespot in het gebied.

Klimaatbescherming door hoogveen

Een derde van de koolstof die aanwezig is op de wereld, zit opgeslagen in veen. Grote veengebieden bevinden zich ten noorden van de loofwoudzone in Siberië en Noord-Amerika, hun oppervlakte wordt op 4 miljoen vierkante kilometer geschat, zijnde 3 procent van het aardoppervlak. Als het veen uitdroogt, komen er gevaarlijke hoeveelheden broeikasgassen vrij. Met de toenemende opwarming van de aarde verdampt meer water, waardoor de omstandigheden in de waterrijke gebieden slechter worden. Droogte heeft tot gevolg dat het plantaardig materiaal zich ontbindt in de lucht en

omgezet wordt in CO₂ en in mineralen. Als er voldoende water aanwezig is, komt het afgevalven plantenmateriaal niet in contact met zuurstof, zodat het niet ontbindt. Het koolstof kan niet ontsnappen en er ontstaat turf. Als het veen nu droog komt te liggen, komt er koolstof vrij. Het behoud van het veen levert dus een bijdrage aan de klimaatbescherming. Dat ziet men nu meer en meer in. Tegenwoordig wordt overigens in vele landen gezocht naar technische oplossingen voor koolstofdioxideafvang en -opslag (CCS, carbon capture and storage).

Veengebieden zijn klimaatbeschermers, fietsers ook?

Per jaar produceert elke Duitser zo'n elf ton CO₂, wereldwijd ligt het gemiddelde bij een kleine 4 ton. Om het klimaat te beschermen, zou twee ton het maximum moeten zijn. Er bestaat een brede consensus dat fietsen bijdraagt aan de klimaatbescherming. Beslissend is de CO₂-balans. Ook bij het fietsen komt er broeikasgas vrij. Een persoon met een gemiddeld gewicht geeft bij ontspannen fietsen 6–7 gram CO₂ af per kilometer door de verbranding van calorieën. Dat is een kleine uitstoot in vergelijking met een auto, die afhankelijk van het type tussen 160 en 300 gram CO₂ uitstoot. Maar niet alleen de vervoerswijze is van belang. Wat ook telt is onder andere uit welke voedingsmiddelen men zijn calorieën haalt: vlees heeft in vergelijking met plantaardige voedingsmiddelen een 15 keer hogere CO₂-balans. Wat betreft klimaatverandering en fietsen zou men kunnen zeggen dat de Vennbahnfietsroute een van de "milieuvriendelijkste fietsroutes" is, aangezien de verbranding van calorieën en bijgevolg de uitstoot van CO₂ beperkt blijft dankzij de maximale hellingsgraad van 2 procent.

Het hoogveen – een reusachtig waterreservoir en waterverdeler

De veengebieden zijn ontstaan na de laatste IJstijd, ca. 7500 jaar geleden, door een gedeeltelijke verrotting van planten, voornamelijk veenmos. Het veen van de Hoge Venen is een heel speciaal waterreservoir. Als een reuzegrote spons zuigt de metersdiepe turfbodem het neerslagwater op. Wat niet opgenomen kan worden, wordt in een natuurlijk ritme afgegeven aan beekjes en stroompjes. Deze vloeien geleidelijk aan samen tot beken en rivieren en transporteren het water in alle windrichtingen, tot het uiteindelijk in de Noordzee belandt. Het veen ontwikkelt zich op een waterdichte kleilaag, die het wegsijpelen van het water verhindert. Van bovenaf wordt het veen rijkelijk gevoed met regenwater. Het merendeel van de jaarlijkse neerslag, die gemiddeld 1400-1700 mm bedraagt, valt van de herfst tot de lente. De veengrond heeft een schier ongelooflijk waterretentievermogen en kan tot tien keer zijn eigen gewicht aan water opslaan. Door deze enorme waterbindende eigenschappen stijgt ook de grondwaterspiegel tot het niveau van het veenmos.

De lange weg tot de bescherming van het veengebied

Tegenwoordig is 4.600 hectare van de totale oppervlakte van de Hoge Venen beschermd als natuurreservaat, maar het gebied was ooit veel groter. Op de kaart van Joseph Johann de Ferraris, die in 1777 in opdracht van keizerin Maria Theresia de eerste topografische kaarten maakte van de Oostenrijkse Nederlanden, was de oppervlakte van het eigenlijke veengebied bijna drie keer zo groot, zijnde 12.000 hectare. De uitlopers reikten tot aan de huidige Gileppestuwdam en tot in het Hertogenwoud. Het veengebied liep door tot Raeren, Roetgen en Lammersdorf. De veendorpen werden gesticht in de Middeleeuwen. Vanaf de 15e eeuw werd er begonnen met de ontginning van het veen, het turfsteken en het gebruik voor veeteelt en strowinning. In de 19e eeuw draaide alles om bebossing. Toen begon de zegerijke opmars van de spar, ook al werd deze steeds vaker afgeremd. In de jaren 1950 begon men anders te denken en in 1957 werd het Natuurreservaat Hoge Venen in het leven geroepen. Toen werd een oppervlakte van 1.400 ha beschermd als natuurreservaat. Tegenwoordig is de oppervlakte driemaal zo groot. In 1971 werd het grensoverschrijdende Natuurpark Hoge Venen-Eifel in het leven geroepen. Van de totale oppervlakte was 2.400 km² gelegen op Duits grondgebied en 700 km² op Belgisch grondgebied. Sinds 1992 is het veen daar strikt beschermd, met de steun van het LIFE-Programma (L'instrument Financier pour l'Environnement) van de Europese Unie. Nu wil men dat heide en veen weer in hun oorspronkelijke toestand hersteld worden.

Plannen tot verbouwing en economische exploitatie - Ondanks menselijke ingrepen "nog altijd een ongerepte streek"

De Hoge Venen worden al meer dan honderd jaar beschreven met sterk natuurgebonden attributen, als "landschap ver van de beschaving", "ongerept", "wild", "natuurlijk" of "intact". Maar dat beeld klopt niet. Ook de Hoge Venen zijn een door mensen beïnvloed cultuurlandschap. Dat blijkt ook uit het feit dat er sinds 1992 strenge beschermingsvoorschriften gelden voor veen en heide. Aan de rand van de Hoge Venen werden in de Middeleeuwen klassieke veendorpen gesticht, zoals Xhoffraix, Ovifat, Robertville, Sourbrodt, Weywertz, Elsenborn, Kalterherberg, Mützenich, Konzen, Lammersdorf en Roetgen. Schilders vereeuwigen de afgelegenheid van de boerderijen op doek. Het schilderij "Eenzame boerderij in de Hoge Venen" van de in 1888 in Aken geboren kunstenaar Heinz Heinrichs is daar een voorbeeld van. Hoge misvormde bomen rond een hoeve onder een onvriendelijke wolkenhemel schetsen een beeld van een eenzame herfststemming. Diepe ingrepen door mensenhand in het landschap van de Hoge Venen hadden vooral te maken met de turfwinning en met de ontsluiting voor het verkeer door eerst wegebouw en later spooraanleg. In 1856 werd een weg van Eupen naar Malmedy gelegd, de Vennstraße, en in 1885 volgde de aanleg van de Vennbahn. Tegenwoordig is er een sterk contrast tussen de met hagen doortrokken weidelandschappen, zoals het Monschauer Hagenland, en het heggenlandschap aan de zuidelijke uitlopers. In 1991 sleepten de Hoge Venen een "oscar" in de wacht. Het gebied werd door de "Naturfreunde Internationale (NFI)" uitgeroepen tot "landschap van het jaar".

Regionale ontwikkeling door straten en boerderijen?

Plannen tot ontginning van het veen staken steeds opnieuw de kop op. De eerste plannen werden al gesmeed in de Franse tijd tussen 1794 en 1814. Het veen moest door middel van grachten drooggelegd worden, zodat er op een dag schapen op de vlakten zouden kunnen grazen. De steden konden deze plannen echter tegenhouden. Ze waren bang dat hun fabrieken zo hun water zouden verliezen. In 1837 publiceerde de in Stavelot geboren lederfabrikant Henri Fischbach een memorandum waarin hij ontginningsplannen voor de Hoge Venen uiteenzette. De plannen omvatten zowel infrastructuur- als landschapsontwikkeling: vooral wegeaanleg en de bouw van boerderijen voor verpachting, alsook de aanplanting van beuken en naaldbomen. Op deze manier kon volgens Fischbach werkgelegenheid gecreëerd worden voor de arbeidskrachten die werkloos geworden waren door de invoering van machines in de fabrieken. Bijkomende voordelen waren dat hierdoor de smokkel aan banden gelegd kon worden en dat een tot nog toe ontoegankelijk gebied ontsloten zou worden voor reizigers. Hij was ervan overtuigd dat de Romeinen de vroegere wouden van de Hoge Venen verwoest hadden en dat de onproductieve veenvlakten het fatale gevolg daarvan waren.

1856: begin van de bebossing

Otto Beck, hoge regeringsambtenaar bevoegd voor grondbeheer, koesterde ontginningsplannen voor de Hoge Venen. In 1864 publiceerde hij een bijna onwrikbaar plan voor de ontginning van de Hoge Venen waarin hij vooral de positieve klimaateffecten benadrukte (preventie van buitensporige uitwaseming, warmteverlies, reductie van schadelijke neerslag). Maar op dat moment, in 1864, was de bebossing al begonnen. Op 27 juni 1854 was de eerste president van de Rijnprovincie, Hans Hugo von Kleist-Retzow, door het veengebied gereisd. Het resultaat van dit hoge bezoek werd aan het ministerie voorgelegd: de Hoge Venen moesten in ieder geval bebost worden, maar eerst moest gezorgd worden voor afwatering. Bovendien moest er zo goed mogelijk rekening gehouden worden met de behoeften van de gemeenten aan weidevlakte en stro. Het ontwikkelingsproject werd "in het belang van het algemene grondbeheer" verklaard, wat betekende dat de kosten ten laste waren van de staat. In 1857 begon de bebossing en begin 1858 werd er een "hoofdbebossingsplan" met een realisatietermijn van 30 jaar opgesteld. De bebossing en afwatering werden uitgevoerd in verschillende fasen. De keuze viel op de spar omdat deze wegens zijn snelle groei het best voldeed aan de economische eisen. De laatste aanplantingen, bijvoorbeeld in het veen te Mützenich, dateren nog van na de Tweede Wereldoorlog.

De schapen gingen, de sparren kwamen

Vandaag kan men zich nog nauwelijks voorstellen dat het veengebied ooit weideland was. Nog aan het einde van de 19e eeuw werden in het 'Vennvorland' koeien gedreven in de Stuhl, een perceel bij Raeren. Ook het veenhooi werd daar geoogst. Meer nog dan koeien, drukten schapen echter hun stempel op het beeld van de veendorpen. Dat was zo gedurende heel de 19e eeuw, toen er nog woeste groenden waren. Tegen 8 uur morgen weerklonk op het dorpsplein het fluitsignaal van de dorpsherder, waarna blatende schapen naar buiten stormden uit de geopende stallen. Met andere schapen werd op de "Scheedplatz" een kudde gevormd, die de herder samen met zijn hond naar het veen begeleidde. Bij de terugkomst moest de dorpsherder de kudde goed samen houden met zijn hond, zodat er geen schapen zouden afdwalen. Tot 1870 vormden wolven een gevaar voor schapenkuddes. Als de schapen de weiden niet wilden verlaten, was dit voor de dorpsherder een teken dat het de volgende dag slecht weer zou zijn. Als ze echter gemakkelijk mee naar huis kwamen, zou het mooi weer blijven. De dorpsherder blonk uit in kennis van weerkunde en natuurgeneeskunde. Velen beschouwden hem of zijn door zijn eenzaam bestaan op het veen ingegeven zwijgzaamheid als zonderling. Toen begonnen werd met de bebossing van het veen, waren de schapen en schapenhoeders hun grond definitief kwijt.

Steeds meer tegenwind voor de bebossing

De gemeenten juichten de bebossing van de woeste gronden in de Hoge Venen toe. Geleidelijk aan werd het wegvallen van de weides en stro echter een probleem (gebruik van afgevallen loof en naalden als strooisel in veestallen) en stuitte de bebossing op weerstand. Vanaf 1862 kon ze in gemeenten als Elsenborn, Sourbrodt of Oviat enkel nog door dwangmaatregelen voortgezet worden. De pro-contra-discussie was volop aan de gang. De districtscommissaris van Malmedy, Eduard baron von Broich, zegt hierover: "Bij de gemeenten en individuele landbouwers in de Hoge Venen ontwaakt eindelijk een gevoel van eigenwaarde en de drang ook zelf een bijdrage te leveren aan de ontginning en landbouwkundige verbetering van de heides, woeste gronden en moerassen. Tot dan hadden ze de bosbouwers blijkbaar vrij spel gegeven op het terrein..." De deels heftige weerstand remde de bebossing af. 18 jaar na het begin in 1875 was slechts 1.300 van de geplande 3.999 hectare woeste grond bebost. In 1893 was 1.982 hectare bebost, d.w.z. de helft van het vooropgestelde doel, terwijl de uitvoeringstermijn van het 30-jarenplan oorspronkelijk maar zou lopen tot 1887.

Eindelijk komt de Vennbahn!

Op 1 december 1885 werd het tracé van Monschau over Weismes naar Malmedy geopend. Het weer was zacht. Ja, "gelet op het seizoen" zou men zelfs kunnen spreken van "een echte lentedag". Het weer paste precies bij de stemming van de veenbewoners, te meer daar deze zich na de opening van het eerste traject tussen Aken-Rothe Erde en Monschau niets meer gewenst hadden dan "dat de stoomlocomotief weldra ook bij hun leven en verkeer zou brengen". De spoorweg moest echter al direct een zware beproeving doorstaan, aangezien de winter zich in het veengebied vaak van zijn grimmigste kant liet zien. De toenmalige districtscommissaris van Malmedy blikt terug op de eerste winter van de Vennbahn: "Sommige jaren was men volledig van de wereld afgesneden. Als de locomotief zich geen weg meer kon banen, werd een postiljon te paard gestuurd. Ten slotte werden de omstandigheden ook voor de postrijder ondoenbaar en vormde de telegraaf de laatste verbinding met het leven daarbuiten". De Vennbahnreizigers kregen ook een andere kijk op het veen en de Eifel. In de Akense krant *Echo der Gegenwart* stond op een dag te lezen: "Wie had durven dromen dat het hier, diep in de Eifel, nadat men het ongerepte hoogveen gepasseerd is, zo mooi, zo heerlijk kon zijn." Overigens werd de Vennbahn in het veengebied de "Bimmelbahn" genoemd, omdat de machinist telkens bij het kruisen van een van de talrijke wegen van de stro- en turfwinning de klok moest luiden.

De Hoge Venen als nabij gelegen leverancier van biobrandstof

In het veen ontstaat turf als organisch sediment van niet volledig afgebroken plantaardige substantie. Turf is bijgevolg niets anders dan een voorstadium van kool. Veengronden worden al vele eeuwen

economisch geëxploiteerd door turfwinning. Eenmaal verwerkt werd het turf van de Hoge Venen voornamelijk gebruikt als brandstof. Het heeft ongeveer dezelfde calorische waarde als bruinkool. Het is dan ook heel begrijpelijk dat de omwonenden hun brandstof - in de letterlijke zin van het woord - in het veen gingen halen, te meer daar de winters hier tot de koudste in de verre omstreken behoren. Terwijl in andere streken al lang steen- en bruinkool aan huis geleverd werd dankzij de spoorweg, was dat in de Hoge Venen nog niet het geval. Ook toen de Vennbahn er eenmaal was, duurde het nog geruime tijd voor men overging tot het verwarmen met kolen en briketten. Een eengezinshuishouden had vroeger 15 000 tot 20 000 turven nodig om de winter door te komen. Leo Dohmen heeft in *Der Eremit am Hohen Venn* uit 1935 de tijd van het turfsteken aanschouwelijk beschreven: "... met honderden trokken jongens en meisjes uit de omliggende dorpen op lentedagen naar het uit de grauwe nevel ontwakende veen, wekenlang, morgen na morgen, en 's avond terug. Met groene twijgen zette men een stuk af en dan ging men aan de slag. De mannen sneden keurig lange plakken van de heidevlakte af, daarmee werd de turfput bedekt totdat er nergens nog een gaatje was ... De meisjes en vrouwen pakten de stukken op hun kruiwagen (Schörreskar) en brachten ze naar een geschikte plaats om te drogen ... daar werden ze mooi in rijtjes naast elkaar gelegd ... Door de zon en de lentewind werden de stukken snel droog en hard ... Het was belangrijk dat de wind er goed door kon blazen." Met tweespan-ossenkarren werd dan vanaf midden augustus, na de hooioogst, het gedroogde turf naar huis gehaald. 20 en meer karren turf werden als wintervoorraad opgestapeld in het "Truffstälchen".

De turfstekers van Sourbrodt

Als geen andere gemeente in het veengebied staat Sourbrodt sinds de 16e eeuw bekend om het turfsteken. Dat deze activiteit ook vandaag nog beoefend wordt, heeft te maken met het oude gebruiksrecht dat de inwoners van Sourbrodt ooit hebben afgedwongen van de overheid en dat nog steeds geldt. Toen de Belgische staat in 1956 beschermd natuurgebied maakte van grote delen van het veenland en de inwoners van Sourbrodt het turfsteken in "hun veen" wou verbieden, beriepen ze zich op het oude gebruik. Ze zullen het recht op turfsteken pas verliezen als ze het een jaar lang niet meer uitoefenen. In 1889 werd er aan het station van Sourbrodt een poging gedaan om de turfwinning industrieel te exploiteren. De rentabiliteit was echter te klein en de verwerkte turf kon qua kwaliteit niet concurreren met de turf van het Friese veen. Rudy Giet uit Sourbrodt, geboren in 1926, kan zich nog goed herinneren hoe hij als jongen samen met zijn vader ging turfsteken. Zijn ouders hadden een kleine boerderij. Zijn vader was metser, zijn moeder ging melken. Er kwam niet veel geld binnen. Ze waren blij als ze turf konden gaan halen uit de Hoge Venen, zeker voor 1940. "Zodra het niet meer vroom, maar niet voor één mei", trokken de Sourbrodtse turfstekers, de "troufleurs", erop uit. "Elke dag vertrokken we om half vijf 's morgens naar de veengronden". Het turfsteken duurde vier tot vijf dagen. Zijn vader moest daarvoor vakantie nemen. In de herfst werd de turf dan met paarden binnengehaald. Pas na de oorlog werden de turfbriketten met de tractor naar het dorp gebracht. Bijzonder waardevol was de zwarte turf uit de onderste lagen, "want", aldus Rudy Giet, "die verwarmde het beste". Tegenwoordig is er in Sourbrodt nog een turfput, "La Béole", waarmee enkele inwoners hun gezinnen van turf voorzien. Als natuurgids vertelt Rudy Giet tijdens rondleidingen van het natuurparkcentrum Botrange over de tijden van het turfsteken. Hij is blij dat deze ambacht niet in vergetelheid geraakt. "En", zo wil hij ook nog kwijt, "ik hou van de geur!".

De Hoge Venen van schilders en schrijvers - Schilders vereeuwigen de aan natuurkrachten blootgestelde Hoge Venen

"Ruig" en "mooi" was een combinatie van adjectieven die rond de eeuwwisseling 19e-20e eeuw zeer vaak gebruikt werd door artiesten en vroege toeristen om het tot dan toe eerder ontoegankelijke landschap te beschrijven. Dankzij de opkomst van de spoorwegen konden de stadsbewoners nu op een comfortabele manier naar afgelegen gebieden reizen. Kunstenaars namen het voortouw in de ontdekking van de Eifel en de Ardennen. De meesten van hen waren afkomstig uit de toenmalige kunstenaarsbolwerken Koblenz en Düsseldorf. Een van hen was Alfred Holler, naast August Macke een van de belangrijkste vertegenwoordigers van het Rijnlands expressionisme. Hij had zich na zijn huwelijk in 1910 in Eupen gevestigd en maakte enkele olieverfschilderijen van de Hoge Venen. Zijn

schilderijen van het veenlandschap worden gekenmerkt door bomen die buigen in de wind, struiken en veengrassen. De Luikse impressionist Dieudonné Jacobs zet een nog dramatischer beeld van de Hoge Venen neer: boven het uitgestrekte, barre veenlandschap hangt een kolossale hemel met zware wolken. De met dikke penseeltrekken geschilderde wolken staan in schril contrast met de dunne penseeltrekken van het landschap. Het gevoel blootgesteld te zijn aan de natuurkrachten komt onvermijdelijk op. Ook de plaatselijke Lucien Hock maakte van het koude seizoen in de Hoge Venen het onderwerp van zijn kunst. Zijn schilderijen met dominerende veenvlakten roepen een griezelige spanning op.

Schrijvers enthousiast en bezorgd over de Hoge Venen en hun omwonenden

De Hoge Venen vonden pas laat vrienden onder schrijvers. Guillaume Apollinaire (1880–1918) leerde de Hoge Venen kennen toen hij in zijn jeugd in Stavelot verbleef. Met *Fagnes de Wallonie* heeft hij een poëtisch monument geschreven voor het heidelandschap. Een van zijn verzen luidt: " ... en mijn pijnlijke voeten bleven hangen in de liefdevol verstrengelde blauwe en rode bosbessen". In 1906 verscheen in Essen met *Das Haus am Moor* de eerste veenroman van de Duitse literatuur. Daarin schetste Nanny Lambrecht, leerkracht in Malmedy, maatschappijkritisch hoe de oude en de moderne tijd elkaar ontmoeten in de streek van de Hoge Venen. Twee jaar later verscheen *Das Kreuz im Venn* van Clara Viebig. Voor de in Trier geboren schrijfster staat de titel voor het "kruis van de armoede" in de veengemeenten rond de eeuwwisseling. Ze staat kritisch tegenover de vooruitgang en stelt zich vragen bij de verdringing van de natuur door het machinetijdperk. Tot een jongere generatie behoorde de in 1882 in Monschau geboren Ludwig Mathar, die nauwe banden had met het Wallonië van Malmedy. Hij schreef drie veenromans die deels biografisch waren. Zijn werk *Das Schneiderlein am Hohen Venn* kan beschouwd worden als een literair monument voor de stichter van de Baraque Michel. Zijn werken hebben bijgedragen tot de bredere ontdekking van de Hoge Venen. Albert Bonjean, een inwoner van Verviers, was niet alleen schrijver, maar ook pleitbezorger van de Hoge Venen. Hij beschreef en bezong niet alleen de toverachtige pracht van het veengebied, maar richtte in 1910 ook een vereniging ter verdediging van de Hoge Venen op.